

İran'da Tarihi Erken Seçimin Ardından

Cumhuriyet Anayasası Koruyucu Konseyi'nin onayı sonucunda adaylar dört yıllığına, en fazla iki dönem görevde kalmak üzere seçilebiliyorlar. İran'ın ruhani lideri 1979'dan itibaren Ayetullah Ruhullah Humeyni idi. Ülke nüfusunun % 95'i Şii, % 5'ten azı Sünni. İran'da hicreti başlangıç alan bir takvim kullanılmakta, orada şu anda tarih 1395. İran üniter başkanlık sisteminin teokratik bir cumhuriyet türevi ile yönetilmekte. Seçim iki türlü çoğunluk sistemine dayanmakta. Bu sistem parlamenter sistemlerde çok tercih edilmeyen bir sistem. İngiltere avam kamarası seçimleri de buna göre yapılıyor, Fransa, Avusturya ve Portekiz gibi ülkelerde var sadece. Seçilebilmek için oyların mutlak çoğunluğunun alınması gerekiyor, eğer alınmazsa seçim ikinci tura kalıyor. İkinci turda mutlak çoğunluk aranmıyor. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde İran'da seçim kanununun 36. maddesine göre İran Seçim Komisyonu'nun kararına göre İran vatandaşı olan, 18 yaşını geçen oy kullanabiliyor nüfus cüzdanı ile.

28 Haziran 2024'te birinci turu ilk sırada tamamlayan reformist aday Mesut Pezeşkiyan, 5 Temmuz 2024 Cuma günü sabah 08.00 ile akşam 22.00 arasında sandıkların açık olduğu İran'da yine seçimi ilk sırada tamamlayarak İran'ın yeni cumhurbaşkanı oldu. Cuma günü ikinci tur seçimlerde Pezeşkiyan oyların % 53,7'sini Celilî ise % 44,3'nü aldı. Katılım % 49,8 oranında oldu. Yaklaşık 61 milyon seçmenin ikinci oylamada -oy kullanma saatinin birkaç defa uzatılmasıyla beraber- 16,4 milyonu Pezeşkiyan'a, 13,5 milyonu Celilî'ye oy verdi.

Pezeşkiyan Seçimi Nasıl Kazandı?

O bir cerrah, kalp cerrahı. Pezeşkiyan'ın geçen altı haftada yürüttüğü seçim yarışında meydanlarda yaptığı konuşmalarda Azeri Türkü olduğunu ifade etmesi dikkat çekici bir husus. Nükleer programdan kaynaklanan yaptırımların yol açtığı derin yoksullaşma, işsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik sorunlarının altını çizdiği seçim propagandalarında "kişiler sokaklarda dilencilik yapıyor" sözleri dikkat çekmişti.

İkinci tura kalan rakibi Celilî ise nükleer anlaşmaya karşı çıkıyor. "Yaptırımları kendi yöntemlerimizle delmeyi başardık, yine engelleriz." diyor. 1980-1988 arasında süren İran- Irak savaşlarında bir bacağını kaybetmiş, İran'da bu sebeple kendisine "yaşayan şehit" denilen muhafazakâr bir adaydı, Celilî, cumhurbaşkanlığındaki beşinci yarışının ardından ilk ikiye kalmayı başardı. Bu başarı onun ileride bir cumhurbaşkanı adayı olarak siyasette etkisini sürdüreceğinin de ipucunu taşımakta. 5 Temmuz Cuma günü yapılan ikinci tur seçimlerinde Celilî'nin arkasında büyük bir bürokratik destek olmasına rağmen seçimi kaybettiğini dün gece yarısı öğrendik. Celilî halkın yaşadığı derin yoksulluğa vurgu yaparak mali destek paketi ile seçim maratonunda propagandasını yürütmüştü.

Bununla beraber seçimlerde İran siyasetinde birinci sırada yer alan dinî lider Ayetullah Hamaney'in kiminle çalışmak isteyeceği önemli olmuştur. Zira sistemin başında ruhani lider var hatta o, sistemin ta kendisi. Halk ise bu ikisinin arasında köprü olabilecek ılımlı bir adayı tercih etti. Yönetimin kolaylaşması ve gerginliğin azalması bu şekilde mümkün görünüyor. Bu

seçimde Hamaney'in halk ile arasını düzeltmek için reformist adayı destekleyebileceği tahmin ediliyordu. Abbas Abdi, rejimin reformist bir aday istemediğini söylese de muhaliflerden Sazagare, Ayetullah'ın oğlu Müçteba için "Celilî'yi destekliyor" diye ifade etmiş EuroNews'e verdiği mülakatında. Ancak Müçteba'dan ziyade babasının ne söylediği önemli. Müçteba Hamaney'in Said Celilî'yi terfi ettirdiğinden bahsetmiş. İslami devrim muhafızları da istihbarat da Celilî'yi destekliyor. Buna rağmen Tebriz vekili, sağlık bakanlığından gelme Türk kökenli Azeri Mesut Pezeşkiyan seçimde oyların çoğunluğunu almayı başararak İran'ın yeni cumhurreisi oldu.

Biraz hatırlayacak olursak 28 Haziran'daki ilk turda % 41 katılım oranıyla Hamaney'e karşı halkın pasif bir direnişi söz konusu olmuştu. Pezeşkiyan %42,5 Said Celilî %38,6 oy oranı ile seçimi tamamlamıştı. 50+1 oy oranına ulaşamadığı için seçimler ikinci tura kalmıştı. Gri oy diye de adlandırılan çekimser oylar belirleyici bir etkide görünüyordu. Nitekim 1979'dan itibaren on dördüncüsü yapılan cumhurreisliği seçimine dahil olmayanların oranının % 60'ları bulunduğu görüldü. 5 Temmuz Cuma günü yapılan ikinci tur seçiminde Eski Sağlık Bakanı Pezeşkiyan on dördüncü dönem cumhurbaşkanı seçiminin ikinci turunda oyların % 53,7'sini alarak ülkenin dokuzuncu cumhurbaşkanı oldu. İnternet yasakları, etnik ayrımcılığın sona ermesi, haklarının korunması, ekonomik istikrar ve yatırımların arttırılması vaatleriyle seçimden birinci çıkmayı başardı.

Sessiz Devrim

Ya da beyaz devrim. Esasında Avrupa'da seçimlere halkın katılım oranları oldukça düşük. Ancak orada seçimlere katılmama nedeni sisteme duyulan güvenle alakalı. BBC News'in haberine göre Mayıs ayında helikopter kazasında hayatını kaybeden Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi'den sonra İran'da erken seçime gidildi. 2015 Atom Programı'nda yaptırımların kaldırılmasına dönük nükleer anlaşmanın mimari eski mühendis Muhammet Cevad Zarif, Pezeşkiyan'ın adaylığını destekledi. Sazegara, EuroNews'e verdiği mülakatta İran'da sistemsel bir krize atıfta bulunmuş ve cumhurbaşkanlığını "yetkisiz bir makam" olarak değerlendirmiş. Bir tür vesayet rejimi bu. Ayetullah'ın desteği önemli. "Kim seçilirse seçilsin, pek değişen bir şey olmayacak" demişti.

Peki Bu Durumda Halk Ne İstiyor?

Seçim halk ile hegemon güç yani ruhani lider arasında gerçekleşecek Muhsin Sazegara'nın tespitlerine bakılacak olursa. Onun Euronews mülakatında söylediklerine göre Hamaney'in seçimde etkisi çok fazla. "Hamaney'in kendisi sistemin ta kendisidir" diyerek reformist adayın seçilse bile pek bir değişiklik yapamayacağını altını çizmiş ancak "bazı durumlarda yumuşama olabileceği öngörülebilir" diye de eklemişti. İran'daki sistemin çözümsüzlüğüne vurgu yapmıştı. Hatta "Otto gelse çözemez" diye durumun ne denli dramatik olduğunun altını çizmişti.

“Halk bilir reform vaatlerinin gerçekleşmeyeceğini, ancak söz sözdür” diyerek Sazegara halkın umutsuzluğunu bir kez daha dile getirmişti. Ancak büyük projeler yapılır, gücün ve servetin yeniden dağılımı adil bir şekilde ele alınırsa bu durumda ülkede bir reformun önünün açılacağına altını çizmişti. Kısaca “reform umudu yok” demişti Sazegara EuroNews’e verdiği mülakatta. Bunun yanı sıra Alman ZDF kanalındaki bir röportajda her iki tarafın da sistemi ayakta tutan aktörler olduğu, gerek reformist gerekse muhafazakâr olsun sisteme çalışan yapılar olduğu ifade edilmişti. Son dönemde Hizbullah’a katılmanın artması, İran’a uygulanan yaptırımlarında arttırılmasına neden oldu. Petrol ve petrol ürünlerinin satışı ve alımı ile ilgili yeni yaptırımlar Nisan ayında Londra, Washington tarafından duyurulmuştur. Yaptırımlar İran’ın İsrail’e yönelik saldırganlığına karşı koordineli bir strateji geliştirilmesinde İngiltere’nin de rol aldığını gösteriyor. İran’ın İsrail ile çatışması riski de söz konusu.

Özetleyecek olursak, muhalif yazar Sazegara EuroNews’e verdiği demeçte seçimin halk ile hegemon güç arasında yani ruhani lider arasında gerçekleştiğine vurgu yapmış, halkın sisteme oy verdiğini, sistemin ise hegomonun bir güç olduğunu, onun da ruhani lider olduğunu söylemiş. Pezeşkiyan’ın reform vaatleri olsa da bunun gerçekleştirilmesinin pek mümkün görünmediğinin de altını çizmiştir. Sistemin çözümsüzlüğüne vurgu yapmıştır.

2022’de ahlak polislerinin başörtüsü nedeni ile Jina Mahsa Amini’nin ölümüne sebep olmasının ardından çıkan protesto olaylarında halk adaletsiz ve kaba cezalarla karşılaşmıştı. Seçime katılım oldukça düşük, sessiz beyaz devrim bu. Sadece halkın yarısı % 49,8’i sandığa geldi.

Derin yoksulluk ve haksız uygulamaların bezdirdiği İran halkı nasıl rahat bir nefes alacak?

Bu sorunun cevabı merak ediliyor ancak henüz bu hayati soruya yeterli bir cevap verilmiş değil. Halk Gazze hattında yaşanan insanlık dramından dolayı da bir hayli gergin. Bekleyişte. Çünkü yakında bir İsrail saldırısı gündemde. Bununla birlikte Hizbullah’ın beyanları ile Lübnan’daki çatışma olasılığı tedirginliği arttırıyor.

İran’daki seçmen şimdi art arda yaşadığı krizleri anlamaya ve atlarmaya çalışıyor. Bir yandan da belirsizlikle nasıl baş edeceğini bulma umudunda. Esasında sandığa giden seçmen de sistemin bir şekilde yürümesini umuyor. EuroNews’e göre seçimlere katılım bu denli düşük olmasının nedenlerinin başında cumhurbaşkanının yetkisinin dinî liderin gölgesinde kalması.

İmam Cuma Zahidan Abdullah Hamit Ali, geçen cuma günü “insanların yapacak işleri olmalı, seçimlere katılmamaları yani oy kullanmamaları İslam Cumhuriyeti’ne karşı oldukları anlamına gelmez” diyerek orada olup bitenleri anlamamız için bir ipucu veriyor. Bu konuşmaya toplum yanıt verdi ve halkın % 50’sinden fazlası seçimlere katılmadı.

İran basınında çıkan son yorumlara göre ise “Ulusların zaferinde en büyük etken uyanıştır ve İran milleti bugün uyanmış ve kendi uyanışını ve iradesine göre karar vermiştir.” deniyor.

Seçim sonrası sabahı, İran medyasında yer alan yorumlara göre “hiçbir şey değişmeyecek, dış politika zaten Hamaney’in belirlediği çizgide sürecek.” Bazı İranlılar ise reformist adayın sözünü tutmasını, kadınların özgürlüğünün yanı sıra ekonomik şartlarının iyileşmesini umduklarını söylemişler. Bakalım bu yeni dönem İran'da 1979 devrim öncesi özgürlük havasını biraz da olsa geri getirebilecek mi? Bölgede her an yayılabilecek savaş ateşinin gölgesinde yapılan bu erken seçim, sonuç olarak İran'da çok uzun dönemdir devam eden muhafazakâr iktidarı bir süreliğine kenara çekmiş gibi görünmekte. Her ne kadar sistemin katı kuralları olsa da umut etmeye değer.

Seval Tomak Bal, "İran'da Tarihi Erken Seçimin Ardından"

<https://www.fikirtepedi.com/dis-politika/iranda-tarihi-erken-secimin-ardindan/>

(Yayın Tarihi: 7 Temmuz 2024).